

Branislav Fábry: Koniec „otvoreného neba“ a Slovensko mimo „jadra“ Európy

- CZ24 News | 29. května 2020

USA: Keď minulý týždeň ohlásil Washington odstúpenie od ďalšej zmluvy o kontrole zbrojenia (Zmluva o otvorenom nebi), vo svete nebol nikto príliš prekvapený. Odstupovanie od zmlúv o kontrole zbrojenia sa v 21. storočí stalo všeobecným trendom americkej politiky

V novej situácii vzniku multipolárneho sveta sa americká vláda snaží zvýšiť svoju prevahu v oblasti armády a preto zmluvný systém kontroly zbrojenia postupne odstraňuje. Samozrejme, vytvára tým príležitosti i pre zbrojárske koncerny v USA. V prípade Zmluvy o otvorenom nebi je však situácia komplikovanejšia než v prípade zmlúv, od ktorých Washington odstúpil v minulosti, pretože sa viac dotýka európskych štátov a celkovo záujmov Európy. Ide o ďalší krok, ktorý zhoršuje nielen americko-ruské, ale aj transatlantické vzťahy.

V nasledujúcom texte sa budem venovať týmto témam:

- Rozpad európskej bezpečnosti
- Výhrady voči Rusku
- Slovensko mimo „jadra“ EÚ

Rozpad európskej bezpečnosti

Odstúpenie USA od Zmluvy o otvorenom nebi sa na prvý pohľad môže podobáť Bushovmu a Trumpovmu odstúpeniu od veľkých zmlúv o kontrole zbrojenia (ABM a IMF), v skutočnosti je však charakter tohto kroku odlišný. ABM a INF boli bilaterálne zmluvy medzi USA a ZSSR, ktoré mali zabezpečiť zníženie jadrového napätia medzi týmito dvoma supervelmocami. Keď USA od týchto zmlúv odstúpili, Európa to mohla prijať s poľutovaním, ale právne išlo o záležitosť USA a Ruska.

Na rozdiel od týchto zmlúv však zmluva o otvorenom nebi **patrí do zmluvného systému OBSE** a o jej napĺňaní sa pravidelne rokuje v inštitúciách OBSE vo Viedni. Zmluva bola otvorená na podpis v roku 1992, ale účinnou sa stala až v roku 2002. Jej signatármi je celkovo 35 štátov – z Európy, bývalého ZSSR, ako i USA a Kanada. Zjednodušene povedané, dokument zabezpečuje vizuálnu kontrolu dislokácie zbrojných systémov druhej strany a umožňuje ostatným zmluvným stranám, aby si situáciu overili leteckým prieskumom v súlade s príslušnými ustanoveniami zmluvy. Vysielajúci štát musí o prelet požiadať 72 hodín vopred a 24 hodín pred preletom by mal dostať súhlas. Premetom prieskumu je celé územie prijímajúceho štátu, okrem pásma 10 km od hraníc so štátom, ktorý nie je zmluvnou stranou.

Vo všeobecnosti ide teda o zmluvu, ktorá sa týka otázok európskej bezpečnosti a aj preambula sa odvoláva na systém európskej bezpečnosti v rámci KBSE. Likvidácia zmluvy by preto bola v rozpore s cieľmi dokumentov, ktoré ukončili Studenú vojnu. Na celej záležitosti však nie je najparadoxnejší americký postoj voči Rusku, ale voči „spojencom“. Väčšina účastníkov zmluvy sú totiž členské štáty NATO a dokonca aj depozitármi zmluvy sú Kanada a Maďarsko. Fakt, že USA **nehľadali spoločné riešenie so spojencami** a ignorovali ich aj v otázke, ktorá je primárne otázkou európskej bezpečnosti v rámci OBSE, má veľkú výpovednú hodnotu. Ide však len o ďalšiu americkú facku Európe v tomto roku. Už po vražde K. Sulejmáního v januári 2020 bez konzultácie so spojencami

prišlo k definitívnemu koncu jadrovej dohody s Iránom, o ktorú sa v roku 2015 zasadilo hlavne Nemecko. USA od nej formálne odstúpili už 2018, ale EÚ sa pokúsila udržať zmluvu pri živote, žiaľ, bez úspechu. Táto porážka potvrdila mizivý vplyv EÚ na udalosti Blízkeho Východu. Písal som o tom [tu](#).

USA sa v záležitosti „otvoreného neba“ správajú veľmi nespojenecky zrejme preto, lebo im nevyhovuje transparentosť, ktorá sa má zmluvou dosiahnuť. Pri ich rastúcich výdavkoch na zbrojenie to príliš neprekvapuje, pre ostatný svet však ide o zlú správu. Nukleárna katastrofa totiž môže nastať aj kvôli nedostatku transparentnosti a nesprávnemu vyhodnoteniu ohrozenia z druhej strany alebo dokonca vďaka náhode – „otvorené nebo“ malo toto riziko znižovať. Ďalším dôvodom pre odstúpenie však môže byť aj fakt, že Washington disponuje najprepracovanejším systémom sledovania prostredníctvom satelitov a odstúpením tak získa ďalšiu výhodu voči menším štátom, ktoré sa musia viac spoliehať na leteckú kontrolu a pozorovanie. Na celej záležitosti je smutným faktom i to, že na začiatku 21. storočia sa hovorilo o širokých perspektívach využitia „otvoreného neba“ pri nových výzvach ako cezhraničné environmentálne problémy či migrácia. Tieto úvahy sú však zrejme minulosťou, hoci odstúpenie USA od zmluvy neznamená automaticky zánik zmluvného vzťahu ostatných členov.

Výhrady voči Rusku

Oficiálnym dôvodom odstúpenia USA od zmluvy boli výhrady voči porušovaniu zmluvy zo strany Ruska. To sa dalo očakávať, nakoľko v súčasnej protiruskej atmosfére sa takéto obvinenia šíria ľahko. Výhrady sa týkajú najmä dvoch tém:

- Obmedzenia preletov pri hranici Abcházska a Južného Osetska,
- Obmedzenia preletov nad Kaliningradskou oblasťou

Prvým problémom sú prelety nad hranicou **Abcházska a J. Osetska**. Podľa zmluvy o otvorenom nebi sa prelety nesmú vykonávať 10 km od hraníc štátu, ktorý nie je zmluvnou stranou. Podľa ruskej interpretácie sú pritom oba subjekty samostatnými štátmi, ktoré zmluvu nepodpísali. Naopak, západné štáty tvrdia, že ide o územie Gruzínska, ktoré je signatárom. Abcházsko a J. Osetsko sú v skutočnosti len málo samostatné a ide o podobne nešťastný trend ako v prípade Kosova, avšak v tejto otázke Moskva nemieni robiť žiadne kroky, ktoré by vyvolali dojem, že svoje uznanie oboch subjektov za suverénne štáty vzala späť. Navyše, pokiaľ ide o nezávislosť oboch subjektov, tú neuznávajú ani mocnosti západnej Európy, ale na rozdiel od USA ju nevidia ako neprekonateľnú prekážku pre ďalšie fungovanie zmluvného mechanizmu.

Druhým spomínaným problémom je **Kaliningradská oblasť**. Podľa zmluvy majú zmluvné strany právo prelietavať nad územím, ktoré chcú preskúmať a to v dĺžke 5500 km. V prípade Kaliningradskej oblasti však dĺžku preletu Moskva obmedzila iba na 500 km. Odôvodňuje to tým, že ide o oblasť s malým vzdušným priestorom a medzinárodným letiskom a prelety západných prieskumných lietadiel sú tu častejšie než inde. Rusi tvrdia, že 500 km preletu stačí na zistenie všetkého podstatného a netreba tam nalietieť 5500 km. Oblasť je na ruské pomery naozaj veľmi malá, dokonca menšia než Prešovský a Košický kraj dokopy, otázne ale je, či ide o skutočný alebo len predstieraný dôvod zo strany Moskvy. Región je totiž silno militarizovaný. Okrem toho však Rusi argumentujú aj analógiami z druhej strany, keďže aj USA vytvorili podobné obmedzenia na prelety, najmä nad Aleutami a Havajskými ostrovmi. Pri riešení problému v Kaliningradskej oblasti by sa zrejme dali rozpory odstrániť rokovaniaми, na tie však neexistuje skutočná vôľa.

Určitým problémom sú i americké obvinenia, že Rusko používa nepovolenú techniku na špionáž a predmetom diskusií sú najmä ruské kamery OSD/CAM4060. Podobne je predmetom sporov aj situácia, keď Rusko ponúklo na napĺňanie záväzkov svoje letisko na Kryme, ktorý však západné štáty považujú za súčasť Ukrajiny. Ani v týchto otázkach však **nejde o problém, ktorý by sa nedal**

vyriešiť.

Slovensko mimo „jadra“ EÚ

Na americké odstúpenie veľmi kriticky reagovalo desať krajín EÚ, ktoré vydali spoločné vyhlásenie. Išlo o jasne formulovanú nesúhlasnú pozíciu vedúcich mocností EÚ a ich spojencov, ktoré ukázali, že **európsky záujem nie je v tejto otázke totožný s americkým** a potvrdili, že pri ochrane európskych záujmov budú konať i proti vôli USA. Vyhlásenie podpísalo šesť zakladajúcich štátov Európskych spoločenstiev (Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Benelux), ako aj Španielsko, Švédsko, Fínsko a ČR. Nie je bez zaujímavosti, že toto zoskupenie predstavuje niečo ako „jadro“ EÚ. Dôležité je pritom to, že Paríž a Berlín prestávajú trpieť jednostranné a ponížujúce kroky Washingtonu v európskych bezpečnostných otázkach a formujú skupinu štátov v EÚ, ktorá by k nim mala bližšie než k Washingtonu. S „novou Európou“ tu príliš nepočítajú: zdá sa, že Balkán či Poblatie vylúčili úplne a Poľsko či Maďarsko tiež vnímajú ako „protieurópske“. Trochu lavíruje ČR, ktorá by chcela hrať na obe strany, ale jednoznačnú pozíciu od nástupu I. Matoviča zaujíma Slovensko, ktoré sa už stihlo stať pevným členom „novej Európy“.

Podľa očakávania, reakcia Matovičovej vlády na odstúpenie USA od zmluvy sa snažila predovšetkým o to, aby nepodráždila Washington. Korčokovo MZVaEZ vydalo vyhlásenie, že americké odstúpenie od zmluvy ľutuje, ale inak obviňovalo hlavne Moskvu. Najväčším problémom celej reakcie však bolo, že SR sa nepripojila k spoločnému vyhláseniu vedúcich krajín EÚ, ktoré bolo dôraznejšie a tým dala najavo, že sa odkláňa od Paríža a Berlína stále viac k Washingtonu. Žiaľ, Slovensko sa tým opäť vracia k dedičstvu Dzurindovej politiky z obdobia Irackej vojny 2003. Takže zatiaľ čo vláda Smeru SD sa pri podobných témach pokúšala hľadať viac väzby s európskymi veľmocami (s výnimkou migrácie) a príliš neprovokovať ani Rusko, nová vláda vedie jasnú proamerickú politiku. Stihla sa pritom dopustiť aj zbytočne hrubého útoku proti Moskve, keď spolu s pobaltskými prepisovačmi dejín poprela fakt oslobodenia v Druhej svetovej vojne v liste k 8. máju (písal som [tu](#)). Zdá sa tiež, že I. Matovič a J. Naď pripravujú vojenskú prítomnosť USA v SR bez formálneho označenia „základňa“, pod zámienkou „pomoci“. Navyše, v súvislosti s vyhláseniami o možnom presune amerických jadrových zbraní z Nemecka do Poľska treba sledovať i kroky SR pri tejto téme...

Nová vláda očividne nedoceňuje, že práve teraz sa rozhoduje o budúcich perspektívach Európy. Po odchode V. Británie z EÚ závisí európsky vývoj od Paríža a Berlína ešte viac než predtým. Zdá sa však, že Francúzi a Nemci stále menej usilujú o realizáciu svojich zámerov v rámci jednotnej politiky 27 štátov. Na celoeurópskej úrovni má vďaka „novej Európe“ silný vplyv Washington a môže tak zmariť každú iniciatívu, s ktorou by nesúhlasil. Mimoriadne závažnou správou pre budúci vývoj EÚ je nedávne rozhodnutie Nemeckého ústavného súdu o nákupe štátnych dlhopisov. Takéto euroskeptické rozhodnutie od najvyššieho nemeckého súdneho orgánu je významným signálom i voči zvyšku EÚ. Ide tu aj o vyjadrenie rastúcej nespokojnosti nemeckej spoločnosti s podriaďovaním sa pravidlám EÚ, ak sú v rozpore so záujmami Nemecka. Zvyšok Európy to síce vidí inak, ale dá sa očakávať, že po odchode A. Merkelovej bude Berlín ešte asertívnejší. Navyše, v prípade zotrvania D. Trumpa pri moci i po roku 2020 **znovu narastie transatlantické napätie a taktiež napätie medzi „jadrom“ EÚ a proamerickou „novou Európou“**. **„Klinická smrť“ NATO, o ktorej hovoril E. Macron už v roku 2019, sa môže znovu stať predmetom diskusií...**

Branislav Fábry